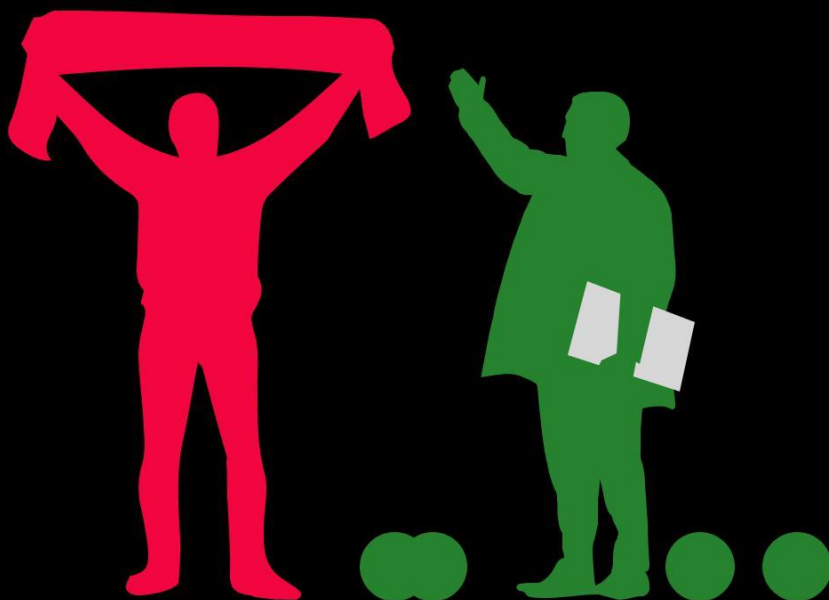

Het fancoach project

*een educatief clubprogramma
voor voetbalsupporters*

JORAMVERHOEVEN

Het fancoach project

—

Inhoudsopgave

Voorwoord		6
Handleiding		8
1	Projektkader	11
1.1	Inleiding	11
1.2	Totstandkoming	11
1.3	Rolverdeling	16
1.4	Doelgroep	18
1.5	De pilot	19
1.6	Aanpak van de evaluatie	20
1.7	Uitagningspunten en aannames	22
2	Uitvoering van het project	25
2.1	Rondetafelgesprek Verhalenhuis	25
2.2	Bezoek Joods Kindermonument en Loods 24	26
2.3	Ontmoeting Feyenoordfans	27
2.4	Verhaal Joodse Feyenoorders	29
2.5	Bezoek Museum Rotterdam '40 – '45 Nu	30
3	Evaluatie	31
3.1	Methode	31
3.2	Krachten	32
3.2.1	Kennismaking Joodse Feyenoorders	32
3.2.2	Lokale activiteiten	34
3.2.3	Wederkerige communicatie	35
3.2.4	Rol fancoach	36
3.3	Uitdagingen	39
3.3.1	Groepsgrootte	39
3.3.2	Peer-functie	40
3.3.3	Overige uitdagingen	41
3.4	Effectmeeting	44
4	Conclusie	46
5	Betrokken partijen	49

Voorwoord

In de zomer van 2015 begonnen de Anne Frank Stichting en Feyenoord een samenwerking. De oorsprong van deze samenwerking lag in de wens van Feyenoord om een meer open en toegankelijke club voor een breder publiek te worden en de wens van de Anne Frank Stichting om bij te dragen aan educatieve antwoorden op discriminatie in de samenleving. Doel van deze samenwerking was om tot een nieuwe aanpak van antisemitische spreekkoren op de voetbal-tribunes te komen.

Nu, twee jaar later is het moment gekomen om te bekijken in hoeverre dit doel behaald is. Het antwoord op die vraag staat in dit cahier. Voorafgaand aan de eigenlijke tekst staat een verkorte handleiding van acht punten, die tezamen de kern van de aanpak vormen. Daarna volgen het kader van het project, de opgedane ervaringen, een evaluatie en tot slot de conclusie.

Het is onze overtuiging dat uit deze nieuwe aanpak lessen kunnen worden getrokken die voor het hele betaalde voetbal in Nederland van belang kunnen zijn.

—

Handleiding-

In deze verkorte handleiding wordt op basis van acht punten de kern van het project aangestipt. Deze handleiding is bedoeld voor voetbalorganisaties die interesse hebben om een vergelijkbare aanpak binnen hun organisatie op te zetten.

Vervlechting verhalen

Projecten om antisemitische spreekkoren tegen te gaan moeten verschillende verhalen met elkaar vervlechten. Verhalen over de Jodenvervolgning moeten worden verbonden met de liefde voor de stad en de club. Deze liefde appelleert aan de doelgroep, waardoor zij geneigd zijn om te luisteren en te begrijpen waarom mensen zich gekwetst voelen.

Ontmoeting tussen doelgroep en gekwetste groep

Supporters moeten kennismaken met mensen die zij of andere medesupporters kwetsen en beledigen met spreekkoren. De confrontatie met deze groep maakt indruk doordat er persoonlijke verhalen worden aangehaald die duidelijk maken waarom bepaalde spreekkoren kwetsend of beledigend zijn. Dit roept ongemak op bij de supporters.

Lokale activiteiten ondernemen

Educatieve activiteiten die een lokaal verhaal vertellen spreken aan. Door in te zetten op een project met lokale wortels is het eenvoudiger om de verschillende verhalen van de Jodenvervolgning, de club en de stad met elkaar te verbinden.

Rolverdeling coördinerende partij en voetbalclub

De fancoach of supporterscoördinator van een voetbalclub moet zich niet bezig houden met de coördinatie. Hij of zij dient zich te kunnen focussen op zijn/haar rol: de supporters, de inhoudelijke discussie en het groepsproces.

Veilige en open sfeer creëren

Tijdens de activiteiten moeten de supporters het gevoel krijgen dat zij vrijuit kunnen praten en hun verhaal ertoe doet. Ze moeten niet op een belerende

toon worden aangevallen op het gegeven dat zij of medesupporters zich inlaten met kwetsende spreekkoren. Deze veilige en open sfeer draagt bij aan een constructieve dialoog.

Zorgen voor voldoende inbreng van de supporters

Binnen een educatief programma moet er voldoende ruimte zijn voor de supporters om aan het woord te zijn. Als zij de mogelijkheid krijgen om hun verhaal te doen en zich gehoord voelen, zijn zij eerder geneigd ook te luisteren naar de andere kant van het verhaal.

Peer-functie inbouwen

Het educatieve programma moet uitgaan van peer-education. Deelnemende supporters moeten betrokken worden bij het project of de club zodat zij zich nadien inzetten om andere fans duidelijk te maken waarom bepaalde spreekkoren niet thuishoren op een voetbaltribune. Op deze manier wordt een educatief programma eerder onderdeel van de club en bereikt men sneller een grotere groep supporters

Follow- up

Na afloop van het educatieve programma moeten de deelnemende supporters nogmaals worden uitgenodigd bij de voetbalclub. Er kan gezamenlijk worden teruggekeken op het programma waarbij ervaringen worden uitgewisseld en kunnen worden besproken. Ook biedt dit de mogelijkheid om resultaten van het programma zichtbaar te maken.

—

---

1 Projectkader

1.1 Inleiding

In 2015 werd begonnen met een project om tot een nieuwe aanpak van anti-semitische spreekwoorden te komen, dat uiteindelijk is ingevuld door drie partijen. “De **Anne Frank Stichting** (AFS) beheert het Anne Frank Huis en brengt haar levensverhaal wereldwijd onder de aandacht ter bezinning op de gevaren van antisemitisme, racisme en discriminatie en het belang van vrijheid, gelijke rechten en democratie.” (Uit de doelstelling van de AFS). De AFS stelt zich onder meer ten doel voorlichting te geven en educatieve activiteiten te verzorgen over discriminatie en mensenrechten, ter bevordering van het goed functioneren van een open, pluriforme, democratische samenleving. Voetbal vormt al enkele jaren een focusgebied van de AFS, mede door de aanwezigheid en de zichtbaarheid van de sport in de maatschappij.

Feyenoord is een voetbalclub midden in de samenleving en wil een open club zijn die toegankelijk is voor iedereen. Onder het motto ‘geen woorden, maar daden’ wil de Rotterdamse club dat dit geen lege woorden blijven, maar dat er concrete resultaten worden geboekt. Om deze twee maatschappelijke missies te combineren hebben Feyenoord en de Anne Frank Stichting de handen ineen geslagen om te komen tot een initiatief voor een verbeterde omgang met diversiteit en verschillen in en om De Kuip.

Met de hulp van antidiscriminatiebureau **RADAR** is een traject ingeslagen om dit van de grond af aan op te bouwen. De AFS heeft gedurende dit traject gekeken of de activiteiten, die in samenwerking met lokale partners zijn opgezet, een bijdrage leveren aan de gedeelde missie van Feyenoord en de Anne Frank Stichting.

1.2 Totstandkoming

In juni 2015 organiseerde de Anne Frank Stichting een internationale conferentie over antisemitisme in het betaald voetbal. Tijdens deze bijeenkomst werden de

—

---

problemen rond antisemitische uitingen door supporters in kaart gebracht en werd geïnventariseerd welke initiatieven er in verschillende landen zijn genomen om antisemitische spreekkoren en andere uitingen tegen te gaan¹. Er werd geconcludeerd dat de rol die supporters kunnen spelen vaak onderschat wordt door de betreffende voetbalinstanties, mede doordat zij vaak slechts worden gezien als de veroorzaker van het probleem². Supporters worden alleen neer-gezet als het probleem en niet gezien als deel van de oplossing. Deelnemers zagen voldoende kansen voor voetbalclubs en –bonden om juist vaker in dialoog te treden met voetbalsupporters en zo in samenwerking de problemen in het stadion tegen te gaan.

Ook Feyenoord zag veel waarde in de dialoog en samenwerking met de eigen supporters en wil zich als club inzetten tegen discriminatoir gedrag binnen het voetbal. In het verleden hebben bij zowel Feyenoord als bij andere BVO's (betaalde voetbalorganisaties) incidenten plaatsgevonden waarbij supporters zich inlieten met discriminatoir gedrag ten opzichte van voetballers of fans van de tegenstander. Door de rivaliteit tussen Feyenoord en Ajax, dat gezien wordt als een 'Joodse' club, hebben deze gedragingen soms de vorm aangenomen van spreekkoren met een antisemitische lading. Om dit tegen te gaan heeft de fancoach van Feyenoord in 2015 supporters meegenomen naar het

—

Fancoach

Een fancoach is een werknemer van een BVO die zich bezighoudt met het coachen van supporters. De fancoach probeert vanuit deze functie veel tijd te investeren in het bouwen aan een band met de supporters en vormt een schakel tussen de BVO en de eigen achterban. Hij of zij focust zich op verschillende zaken die spelen rondom de fans, waarbij de fancoach zich voornamelijk richt op supporters die soms problemen veroorzaken of aandacht behoeven. De fancoach is op de hoogte van wat er speelt binnen de supporterssschare, is bekend met de harde kern en is in staat om met zijn of haar supporters het gesprek aan te gaan. Op deze manier draagt hij of zij bij aan een zo goed mogelijke relatie tussen de BVO en de eigen achterban.

---

voormalig concentratiekamp Westerbork zodat zij meer kennis zouden krijgen over de betekenis en impact van antisemitische spreekkoren.

Naar aanleiding van dit kleinschalige initiatief en de conclusies van de conferentie hebben Feyenoord en de Anne Frank Stichting eerste vruchtbare gesprekken gevoerd over een eventuele samenwerking. Er is eind 2015 afgesproken om samen op te trekken en te bekijken of er een project te ontwikkelen was met educatieve activiteiten voor de voetbalsupporters. Een belangrijke voorwaarde hiervoor was dat Feyenoord het belang inzag van een dergelijke aanpak en haar verantwoordelijkheid wilde nemen. Het was niet de bedoeling om een educatief project voor supporters op te zetten voor PR-doeleinden. Mede daarom is afgesproken geen nieuws over het pilotproject naar buiten te brengen.

Het doel van dit project was om een gedachte- en gedragsverandering teweeg te brengen op het gebied van ongewenste spreekkoren tijdens voetbalwedstrijden. Hierbij is gekozen om de focus te leggen op antisemitisme, gezien het feit dat de leuzen met antisemitische lading bij Feyenoord het meeste voorkomen. Daarnaast kwam uit onderzoek van de Anne Frank Stichting en Panteia (2013)³ naar voren dat antisemitische spreekkoren in en rond het voetbal meestal niet stoelden op haatgevoelens tegen alle Joden in Nederland. Dit voetbalgerelateerd antisemitisme komt voort uit de rivaliteit tussen verschillende voetbalclubs, onder andere tussen Feyenoord en Ajax. Er werd geconstateerd dat deze rivaliteit niet alleen leidt tot voorvallen binnen het voetbalstadion, maar ook op andere plaatsen, waaronder middelbare scholen.

Uit onderzoek van het Verwey Jonker Instituut in samenwerking met de Anne Frank Stichting (2015)⁴ kwam naar voren dat er meestal geen antisemitische grondslag is voor deze spreekkoren. Het doelbewust kwetsen van Joden werd ontkend door de supporters aangezien zij zich met de betreffende

1 — Zie ook: J. Verhoeven (2016). Football related anti-Semitism compared: report on the international conference on anti-Semitism in professional football. Anne Frank House. Zie: http://www.annefrank.org/ImageVaultFiles/id_17953/cf_21/Football-related-anti-semitism-compared.PDF

2 — J. Verhoeven (2016), p. 25

3 — E. Wolf, J. Berger & L. de Ruij (2013). Antisemitisme in het voortgezet onderwijs: eindrapport. Zoetermeer: Panteia, zie ook <http://www.annefrank.org/nl/educatie/discriminatie-in-nederland/onderzoeken/antisemitisme-in-het-onderwijs/>

---

leuzen richten tot de Ajaxsupporters die zich presenteren als ‘Superjoden’. Rivaliserende fans waren om die reden van mening dat zij met de antisemitische leuzen geen Joden beledigden en kwetsten. Er is al decennialang sprake van een vicieuze cirkel doordat rivaliserende fans van Ajax dit tegenargument met regelmaat gebruiken. Dit project was bedoeld om deze vicieuze cirkel te doorbreken en de Feyenoordfans duidelijk te maken dat zij wel degelijk Joden, waaronder medesupporters, aanspreken en beledigen.

Het project is geïnspireerd door de Duitse voetbalclub Borussia Dortmund, die ongeveer tien jaar geleden besloten heeft zich als club af te zetten tegen discriminatoir gedrag van de eigen fans. Deze club biedt al jarenlang educatieve programma’s en evenementen aan voor haar fans om hen voor te lichten over discriminatie, racisme en antisemitisme. Voorbeelden hiervan zijn onder andere bezoeken aan Auschwitz, lokale herdenkingsplekken en verschillende musea, die worden georganiseerd door de fancoaches van de club. Hiermee proberen zij de eigen aanhang meer kennis en besef bij te brengen over uitingen die soms zicht- en hoorbaar zijn rondom voetbalwedstrijden. Feyenoord en de Anne Frank Stichting zijn in een vroeg stadium langs geweest bij Borussia Dortmund om met de afdeling supporterszaken in gesprek te treden over de activiteiten die de fancoaches namens de club organiseren.

Waar de Duitse topclub zowel lokale als niet-lokale activiteiten aanbood hebben Feyenoord en de Anne Frank Stichting besloten om een lokaal educatief initiatief te ontwikkelen. De ervaringen van Borussia Dortmund leerden dat niet-lokale activiteiten zeer tijdsintensief waren. De verwachting was tevens dat de meeste impact onder Feyenoordsupporters zou worden gegenereerd door het lokaal in te bedden. Door de link te leggen tussen enerzijds Rotterdam en Feyenoord en anderzijds de Jodenvervolging komt hetgeen gebeurd is tijdens de Tweede Wereldoorlog opeens dichtbij. De verschillende verhalen

—

---

raken op deze manier vervlochten, waardoor het raakt aan de stad die de supporters goed kennen en de club waar zij voor juichen. Een ander verschil met de projecten van Borussia Dortmund was dat Feyenoord de focus wilde leggen op supporters die in het verleden gepakt zijn voor wangedrag. De Duitse club organiseert haar projecten juist voornamelijk voor fans die uit eigen interesse meegaan.

Om een initiatief te creëren met Feyenoord is toenadering gezocht tot RADAR, dat als antidiscriminatievoorziening lokaal ingebed is in Rotterdam en de omgeving. RADAR heeft een groot netwerk binnen Rotterdam en beschikt zelf – en via de eigen connecties – over veel kennis van de stad en het verleden. Door samen op te trekken ontstond de mogelijkheid om in contact te treden met lokale partijen die een nuttige bijdrage zouden kunnen leveren. RADAR is eveneens zeer actief op het gebied van sport omdat dit een sociaal domein vormt waar regelmatig discriminatoire incidenten voorkomen, met name in het voetbal. Zij hebben ook in het verleden met hun projecten ingezet op de bestrij-

—

Borussia Dortmund

Door met verschillende partijen samen te werken, die de benodigde expertise bezitten, hebben fancoaches van Borussia Dortmund een duurzaam educatief programma weten op te zetten voor de eigen aanhang. Hiermee heeft de Duitse topclub in de laatste jaren een positieve kracht weten te creëren op de tribunes die er bovendien voor heeft gezorgd dat de problemen met de fans, die er in het verleden waren, sterk zijn verminderd. Een belangrijk kenmerk van het programma is de peer-functie waarop wordt ingezet. Het is de bedoeling dat de deelnemende supporters zichzelf op verschillende manieren inzetten om wangedrag van medesupporters tegen te gaan. Zo zijn vele supporters niet alleen achter de keuze gaan staan van Borussia Dortmund om de strijd aan te binden met discriminatoir gedrag maar hebben zij samen gezorgd dat het aantal incidenten gestaag afnam. Borussia Dortmund heeft zo geprobeerd om de eigen fans als het ware in te zetten om discriminatoire uitingen in en rondom het stadion tegen te gaan en is hier grotendeels in geslaagd.

ding van dit gedrag op en rondom de voetbalvelden in Rotterdam en omstreken. Daarnaast is RADAR zeer ervaren in het geven van educatieve workshops en trainingen over discriminatie, onder andere bij sportverenigingen en middelbare scholen. Deze ervaring heeft een groot voordeel bij de totstand-koming van een nieuw educatief initiatief waarbij er gewerkt wordt met, vooral jonge, voetbalsupporters.

Samenvattend kan gesteld worden dat Borussia Dortmund met haar maatschappelijke activiteiten een goed voorbeeld heeft gesteld voor andere BVO's uit Nederland en Duitsland maar ook uit andere landen. Een belangrijke voorwaarde om deze activiteiten van de grond te krijgen was de samenwerking met externe, vaak lokale, partners. De aanwezigheid en betrokkenheid van RADAR was in deze zeer belangrijk om het project met Feyenoord van de grond te krijgen. De beschikbare kennis bij RADAR over het lokale netwerk en de geschiedenis van de stad is essentieel gebleken om een initiatief te bedenken dat een bijdrage levert aan Feyenoords wens om een open en toegankelijke BVO te zijn.

1.3 Rolverdeling

Binnen het fancoachproject hadden alledrie de partijen – Feyenoord, RADAR en de Anne Frank Stichting – een eigen rol met bijbehorende focus en verantwoordelijkheden. De rolverdeling werd gemaakt op basis van expertise, ervaring en mogelijkheden van de genoemde organisaties. Doordat het een pilotproject betrof, dat vanaf de grond moest worden opgebouwd, zijn gedurende het project sommige taken gezamenlijk opgepakt.

Feyenoord leverde de fancoach die vanuit zijn functie de schakel vormde tussen het educatieve project en de supporters. Door zijn netwerk binnen de Feyenoordaanhang kon de fancoach zorgen voor de supporters die het programma volgden. Hij heeft tevens toegang tot De Kuip en de bijbehorende faciliteiten, die gebruikt konden worden voor het project. Tijdens het programma vervulde hij zijn normale rol als fancoach waarbij hij zelf ook het

programma doorliep, met de supporters in gesprek ging en erop toezag dat de supporters actief meededen.

RADAR vervulde een coördinerende rol. Radar is als partij met name bezig geweest om het programma op te zetten en de contacten met de verschillende partijen met wie gewerkt werd te onderhouden of nieuwe partijen te benaderen. RADAR heeft ook een presentatie van het project aan een doorsnede van de Joodse gemeenschap van Rotterdam georganiseerd om mensen rechtstreeks te informeren en draagvlak voor het project te verzekeren. Radar-medewerkers waren daarnaast in principe verantwoordelijk voor alle randzaken die noodzakelijk werden geacht om nieuwe dagprogramma's te organiseren. Gedurende het programma focuste RADAR zich op de organisatorische

kant van het geheel waarbij er op toe werd gezien dat de verschillende activiteiten werden gevolgd en de educatieve waarde gegarandeerd was. Eveneens leverde RADAR de ervaring met het geven van trainingen om de vele discussies en dialogen tijdens de verschillende activiteiten soepel te laten verlopen. Het was de bedoeling dat RADAR als coördinerende partij het initiatief verder zou ontwikkelen en op de langere termijn gaat voortzetten in samenwerking met Feyenoord.

Tot slot heeft de Anne Frank Stichting binnen deze samenwerking een adviserende rol waarbij de medewerkers van deze stichting onderzochten of het programma dat wordt aangeboden deed wat het beoogde te doen.

De Anne Frank Stichting gaf enerzijds met de eigen educatieve expertise een belangrijke input voor invulling van het programma. Als educatieve instelling beschikt de Anne Frank Stichting over een groot aantal werknemers met ruime ervaring op het gebied van educatieve projecten rondom racisme, vooroordelen en antisemitisme, met name in het onderwijs. De beschikbare kennis over verschillende soorten werkvormen kan bijvoorbeeld cruciaal zijn om activiteiten zo op te zetten dat deze aanslaan bij de doelgroep.

Anderzijds heeft de Anne Frank Stichting tijdens de dagprogramma's een rol op de achtergrond als observerende participant waarbij zij geen

---

actieve rol in nam of zich bemoeide met de gang van zaken tijdens het programma. Als onderzoekende partij kon zij op deze manier bekijken hoe de supporters reageerden op de verschillende educatieve en interactieve activiteiten. Deze informatie kon worden gebruikt door de betrokken partijen om het project te verbeteren.

De Anne Frank Stichting wilde eveneens dat de lessen die getrokken konden worden uit de pilot niet alleen het pilotproject met Feyenoord en RADAR ten goede komen. Het was de bedoeling dat de kennis die tijdens deze testfase was opgedaan en opgeschreven, gedeeld kan worden met andere BVO's in Nederland. De andere BVO's kunnen op deze manier de ervaringen van de pilot en opgedane inzichten zelf gebruiken. Hiermee worden hen nuttige handvaten aangereikt om zelf in de toekomst ook dergelijke initiatieven te ontplooien. Uiteraard is het de intentie van de Anne Frank Stichting om andere voetbalclubs bij te staan om dit soort initiatieven van de grond te krijgen.

1.4 Doelgroep

Binnen de pilot is er grotendeels gewerkt met supporters die vanwege het eigen gedrag een stadionverbod opgelegd hebben gekregen. Het stadionverbod is een middel dat wordt gebruikt door de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB), de BVO's en lokale overheden om voetbalsupporters te straffen voor wangedrag. Bij deze straf wordt de supporters de toegang tot alle stadions van BVO's ontzegd voor een periode van enkele jaren, vaak voor een tijdsbestek van drie tot vijf jaar.

De deelnemende fans namen deel aan de pilot als onderdeel van een programma van Feyenoord, waarbij de supporters tientallen uren werk verrichten voor de club om de lengte van het stadionverbod in te korten. Dit programma is bedoeld als mogelijkheid voor supporters om niet de volle periode uit het stadion verbannen te zijn. Deelname van deze groep aan de pilot bleef echter vrijwillig. Feyenoord legde de supporters die meedoen aan dit programma geen verplichting op om ook de educatieve tour te volgen, maar stuurde wel nadrukkelijk aan op deelname.

Deze groep werd aangevuld met supporters die uit eigen interesse meegaan of in het verleden een stadionverbod hebben gehad om zo een groep van vijf tot tien man te creëren. Door ook de supporters te betrekken die uit eigen interesse megingen, was er sprake van een divers deelnemersveld. De BVO liet eveneens zien dat zij een dergelijk project niet alleen opzetten als een soort ‘strafparcours’ voor fans, maar dat zij er belang aan hechten om als club een standpunt in te nemen tegen antisemitisch en andere vormen van discriminatie. Daarnaast maakt het duidelijk dat zij naast straf ook educatie als oplossing voor deze problemen ziet.

1.5 De pilot

Een project als dit staat of valt bij de manier waarop de BVO erin staat; Feyenoord heeft erkend dat zij wil werken aan een open en toegankelijk karakter van de club. Hierbij hoorde de aanstelling van een fancoach om het contact tussen de supportersschare en club te verbeteren. Een dergelijk project kent geen bestaansrecht zonder de erkenning van bestaande problemen en de wil om een actieve rol te vervullen om deze aan te pakken.

In navolging van het initiatief van Feyenoord om naar Westerbork te gaan en de lessen die getrokken konden worden van de werkzaamheden van Borussia Dortmund, is er gekozen om een educatief dagprogramma op te zetten dat supporters konden volgen. De fancoach was in eerste instantie verantwoordelijk om de deelnemers voor het traject te vinden. Als verbindende factor tussen de club en de supportersschare heeft de fancoach toegang tot de doelgroep en stond hij in contact met de supporters die een stadionverbod opgelegd hebben gekregen. De laatstgenoemde groep kwam automatisch met de fancoach in aanraking als de desbetreffende supporters aangaven zich te willen inzetten voor de club om de opgelegde sanctie te verminderen. Hij was derhalve de aangewezen persoon om te zorgen dat elk programma werd gevolgd door supporters.

Binnen dit programma werden er met de doelgroep verschillende activiteiten ondernomen die allen een bijdrage moesten leveren aan de toename

---

van kennis over de geschiedenis van Rotterdam en het besef dat antisemitische uitingen, zowel in het voetbal als daarbuiten, kwetsend en ontoelaatbaar zijn. De doelstelling van het project was om bewustwording te creëren over de gevolgen van de antisemitische uitingen onder Feyenoordsupporters. Dit zou moeten leiden tot meer weerstand onder de Rotterdamse aanhang ten opzichte van dergelijke leuzen.

Binnen het educatieve programma werd er gewerkt met zogenoemde modules. Dit wil zeggen dat er gekozen is om een programma te creëren met verwisselbare activiteiten (modules) die kunnen worden ingepast. De samenstelling van elk programma dat door een groep supporters werd gevolgd kon daardoor licht variëren. Door over meerdere modules te beschikken was de flexibiliteit hoger doordat er makkelijker kon worden geschoven. Men was immers voor dit project afhankelijk van de beschikbaarheid van verschillende externe partijen die gedurende het pilotjaar 2016 vrijwillig hun bijdrage hebben geleverd. De modules staan in hoofdstuk twee kort beschreven.

In het pilotjaar zijn er drie dagprogramma's georganiseerd waarbij er gekeken en beoordeeld is of de activiteiten bijdragen aan de gestelde doelstellingen. In totaal hebben achttien supporters meegedaan. Elk dagprogramma werd na afloop geëvalueerd door de betrokken partijen om zo het project steeds verder te kunnen ontwikkelen en verbeteren. Er heeft tevens een eind-evaluatie plaatsgevonden waarbij werd teruggekeken op de pilot. Tot slot werd een terugkomdag opgezet waarbij de deelnemende supporters uitgenodigd werden om hun bevindingen en indrukken te delen met alle betrokken partijen en mensen die zij tijdens het dagprogramma hadden ontmoet.

1.6 Aanpak van de evaluatie

De Anne Frank Stichting heeft gekozen om tijdens het pilotjaar een proces-evaluatie uit te voeren om inzicht te krijgen in de totstandkoming en werking van het project. Bij een dergelijke onderzoeksvorm wordt de focus gelegd op de sociale processen die zichtbaar zijn. Oftewel, er wordt een evaluatie uit-

gevoerd waarbij met een open instelling gekeken wordt naar allerlei sociale verschijnselen, ontwikkelingen en knelpunten die zich tijdens het project voordoen. Deze tijdsintensieve aanpak wordt vaak toegepast om te begrijpen hoe en waarom een bepaalde aanpak in een bepaalde sociale context werkt. Binnen het fancoachproject draaide het om de vraag of het educatieve programma effect heeft op de denkbeelden en het gedrag van de Feyenoord-supporters. Hierbij werd er voornamelijk gekeken naar de gedragingen, houdingen en reacties van de supporters wanneer zij het programma doorliepen.

De Anne Frank Stichting probeerde deze sociale processen te achterhalen door middel van observatie van de pilot, onderlinge gesprekken met betrokkenen en tussentijdse evaluaties met RADAR, Feyenoord en andere partijen. Tevens werden de deelnemende supporters gevraagd om mee te doen met de eerder genoemde terugkomdag. Alle deelnemers werden gevraagd om op een informele wijze te reflecteren op de pilot. De supporters kregen wederom de mogelijkheid om het gesprek aan te gaan met betrokken partijen, waaronder de Joodse Feyenoorders die zij tijdens de activiteiten hebben ontmoet. Door al deze activiteiten bij te wonen is geprobeerd om te bepalen wat een dergelijk initiatief teweeg brengt bij de supporters.

Naast de procesevaluatie werd er gebruik gemaakt van een vragenlijst ten behoeve van een kleinschalige effectevaluatie. Voorafgaande aan het programma werd de deelnemende supporters gevraagd om deze in te vullen. Hierbij werden vragen gesteld en stellingen voorgelegd over drie voetbalge-relateerde onderwerpen: racistische uitingen, antisemitische uitingen en het gebruik van vuurwerk tijdens wedstrijden. Er is voor gekozen om de vragen over voetbalgerelateerd antisemitisme te combineren met overige gerelateerde thema's. De relevante vragen maakten op deze manier onderdeel uit van een grotere vragenlijst naar wangedrag van supporters. Hiermee werd voorkomen dat de supporters op voorhand wisten dat er slechts onderzoek werd gedaan naar hun denkbeelden en ervaringen met de antisemitische uitingen. Deze keuze is gebaseerd op de verwachting dat deze voorkennis mogelijk enige invloed zou hebben op de wijze waarop de supporters de vragenlijst invullen. De supporters vulden de vragenlijst verder anoniem in zodat zij

wisten dat de ingevulde formulieren niet konden worden gekoppeld aan individuele supporters. Hiermee werd de kans verkleind dat zij sociaal wense-lijke antwoorden gaven.

Aan het einde van de pilot zijn de supporters gevraagd om een tweede vragenlijst in te vullen tijdens de terugkomdag. Dit keer gingen de vragen en stellingen slechts over hun denkbeelden aangaande de antisemitische uitingen die soms zicht- en hoorbaar zijn geweest in het stadion. De deelnemende supporters wisten immers dat het project draait om het voetbalgerelateerd anti-semitisme nadat zij het educatieve dagprogramma hadden gevolgd. Het was derhalve niet noodzakelijk om de indruk te wekken dat er onderzoek gedaan werd naar meerdere vormen van wangedrag in het voetbalstadion.

1.7 Uitgangspunten en aannames

Voorafgaande aan het project werden op basis van een aantal aannames zes uitgangspunten geformuleerd die hebben gediend als bouwstenen voor de educatieve activiteiten. Op basis van deze uitgangspunten hebben RADAR, Feyenoord en de Anne Frank Stichting het programma ontworpen.

Kennismaking Joodse Feyenoordfans: Het eerste uitgangspunt betrof het inbrengen van Joodse Feyenoordsupporters binnen het project. De beslissing werd gemaakt om tijdens het dagprogramma in te zetten op kennismaking met Joden met een Feyenoordhart. De keuze om de nadruk op dit contact te leggen was gebaseerd op de aanname dat de supporters vatbaar zouden zijn voor verhalen die kwamen van medesupporters. Door de supporters deze Joden te laten ontmoeten konden zij persoonlijke verhalen horen van medesupporters die zich aangesproken en gekwetst voelden door antisemitische spreekwoorden.

Lokale activiteiten: Het tweede uitgangspunt betrof de keuze om de anti-semitische spreekwoorden in een kader te plaatsen dat de Feyenoordfans zou aanspreken. Zo werd er besloten om activiteiten in Rotterdam te ondernemen.

Activiteiten, zoals een bezoek aan het Anne Frank Huis in Amsterdam of aan Westerbork, werden niet opgenomen in het project. De aanname was dat lokale activiteiten meer impact zouden genereren, omdat op deze manier de relatie tussen Feyenoord, Rotterdam en de Jodenvervolging beter kon worden benadrukt. Het vermoeden was dat deze aanpak kon rekenen op meer interesse van de supporters. Bovendien gaf het de gelegenheid om deze verhalen te verbinden met elkaar. Een verdere aanname was dat deze vervlechting van verhalen meer effect zou genereren. Niet-lokale activiteiten zouden het programma meer tijdsintensief maken omdat de reistijd voor supporters flink zou toenemen. Hiermee kon worden voorkomen dat er een extra tijdsdruk werd gelegd op de werk- en studieverplichtingen van de supporters.

Wederkerige communicatie: Het derde uitgangspunt betrof de rol van supporters tijdens de activiteiten. Voorafgaande aan het project werd benadrukt dat het onwenselijk zou zijn om een situatie te creëren waarbij de supporters tijdens de activiteiten werden neergezet als de passieve toehoorders die in de fout waren gegaan. Als de supporters werden weggezet als boosdoeners en direct werden aangesproken op het gedrag waarvoor zij bestraft zijn zouden zij al snel in de verdediging kunnen schieten. De aanname was dat dit de actieve participatie en de betrokkenheid niet ten goede zou komen. Het was derhalve de bedoeling om de supporters de kans te bieden om hun eigen verhaal te delen, bijvoorbeeld over hun liefde voor Feyenoord of de opgelegde strafmaat.

Rol fancoach: Het vierde uitgangspunt betrof de rol van de fancoach tijdens de dagprogramma's. Voorafgaande aan het project werd de keuze gemaakt om de fancoach niet in praktische zin de groep te laten leiden, ondanks dat het 'zijn' supporters zijn en hij, vanwege zijn functie, het aanspreekpunt vormde. De aanname was dat hem dit zou beletten om de focus te leggen op de supporters en zich met hen bezig te houden. Een gidsende rol bracht teveel logistieke en coördinerende taken met zich mee.

■

Groepsgrootte: Het vijfde uitgangspunt betrof de grootte van de deelnemende groepen. Aan het begin van het project werd besloten om elk dag-programma te laten volgen door vijf tot tien supporters. De keuze hiervoor was gebaseerd op de aanname dat enerzijds het bereik niet groot genoeg zou zijn als er gewerkt zou worden met minder dan vijf supporters. Het was in dat geval de vraag of het opzetten van een dagprogramma de moeite waard was voor alle partijen. Anderzijds was de verwachting dat het niet of nauwelijks mogelijk is om nuttige en persoonlijke dialogen op gang te brengen als de groep bestond uit meer dan tien man. Als de groep te groot was, zou een situatie worden gecreëerd waarin supporters gedurende het dagprogramma de mogelijkheid hebben om zich op de achtergrond te houden. De verwachting was dat het hen in dat geval makkelijk gemaakt zou worden om niet op te letten, niet geconfronteerd te worden met bepaalde vragen en anderen het woord te laten doen. Het gewenste effect – meer bewustwording over de antisemitische uitingen – zou hiermee wellicht lastiger te bewerkstelligen zijn.

Peer educatie: Het laatste uitgangspunt betrof het bereik. Er is gekozen om bij het fancoachproject in te zetten op peer educatie, waarbij de supporters die het dagprogramma hebben gevolgd de eigen ervaringen met medesupporters delen. Peer educatie draait om het overbrengen van informatie of een boodschap aan mensen die tot dezelfde groep behoren. De deelnemende supporters behoren allemaal tot verschillende supportersgroepen, die verdeeld over het stadion zitten. Het was de bedoeling om niet alleen deze fans te bereiken. De deelnemende supporters moesten de verantwoordelijkheid voelen om medesupporters te laten inzien dat de genoemde uitingen kwetsend zijn en de eigen club schade berokkenen. Op deze manier kon het bereik worden vergroot en kon er langzaam worden gewerkt aan de totstandkoming van een positieve kracht op de tribune. Zonder peer educatie was het moeilijk om deze positieve kracht, bestaande uit supporters die zich afkeren van antisemitische of andersoortige discriminatoire spreekkoren, snel te bewerkstelligen.

2 Uitvoering van het project

Het programma bestaat uit verschillende activiteiten. Deze staan hieronder kort beschreven.

2.1 Rondetafelgesprek verhalenhuis

Bij het Verhalenhuis Belvédère in Katendrecht wordt een rondetafelgesprek gevoerd met de supporters. Tegenwoordig is het pand een verzamelplek voor allerlei persoonlijke verhalen. Door middel van ontmoeting en gesprekken willen de huidige initiatiefnemers van het Verhalenhuis verschillende verhalen, opvattingen en overtuigingen uit de samenleving samenbrengen en een podium geven. De initiatiefnemers ontvangen de groep supporters en gaan met hen in een informele setting in gesprek over Feyenoord, hun straf en hun beeld over Joden.

Er worden open vragen besproken over Feyenoord. Er komen kwesties aan bod als ‘waar komt de liefde voor Feyenoord vandaan?’, ‘waarom ga je om de week naar de Kuip?’ en ‘hoe is het om Feyenoord-supporter te zijn’. Het open en toegankelijke karakter van de vragen zorgt ervoor dat supporters al snel het gesprek durven aan te gaan. Daarnaast wordt stil gestaan bij de straf die zij hebben gekregen vanwege wangedrag in en rondom het stadion. Er wordt gesproken over het gedrag waarvoor zij gestraft zijn maar eveneens over de gevolgen die de straf heeft op de supporters. Wat doet het met hen dat zij niet meer naar het stadion mogen en met vrienden en medesupporters het elftal kunnen aanmoedigen? Zouden ze, wetende dat zij enkele jaren het stadion niet mogen betreden, de volgende keer nogmaals nadenken voor zij zich inlaten met gedrag dat niet wordt getolereerd door de club? Tot slot wordt er bij het Verhalenhuis ingegaan op de antisemitische leuzen die door een deel van de Feyenoordaanhang worden gezongen. Hier wordt er gesproken over Ajax en de Amsterdamse supporters die zich ‘Superjoden’ noemen. De initiatiefnemers van het Verhalenhuis proberen met doorvragen de supporters te laten nadenken over de vraag of ze begrijpen wat ze daadwerkelijk uitdrukken met anti-Joodse liederen en leuzen.

Het doel van deze module is om het ijs te breken. Voor aanvang verwachten supporters dat zij worden aangesproken op bepaald wangedrag waardoor zij al snel een verdedigende en teruggetrokken houding aannemen. Door de dialoog centraal te stellen wordt een open sfeer gecreëerd; de supporters moeten het vertrouwen hebben dat zij vrijuit kunnen praten. De achterliggende gedachte van de module is om de supporters duidelijk te maken dat zij gehoord worden en dat hun kant van het verhaal ertoe doet. De supporters zullen op deze manier eerder bereid zijn om ook zelf te luisteren naar de opinies en verhalen van anderen.

2.2 Bezoek Joods kindermonument

De supporters kunnen worden meegenomen naar het Kindermonument in Rotterdam, vlakbij Loods 24. Vanaf deze plek werden tijdens de Tweede Wereldoorlog duizenden Joden uit Rotterdam en omstreken verzameld en gedeporteerd naar werk- en concentratiekampen. Tegenwoordig staat op deze locatie een monument waarop de namen van 686 Joodse kinderen tussen de 0 en 12 jaar staan afgebeeld. Deze kinderen werden gedeporteerd en kwamen om in de concentratiekampen. Een stuk muur, dat naast het Kindermonument staat, is het laatste overblijfsel van de loodsen. De locatie vormt hiermee een sterke link tussen de Jodenvervolgving en de stad Rotterdam. Het laat bovendien zien dat Rotterdam een stad is waar, net als onder meer Amsterdam, de Joodse gemeenschap een aanzienlijke omvang had, voor de Tweede Wereld-oorlog uitbrak.

De supporters worden bij het Kindermonument niet alleen geconfronteerd met de historische waarde van de locatie, maar tevens in contact gebracht met een Joodse man die hiervandaan werd gedeporteerd en de Tweede Wereldoorlog heeft overleefd. Hij is een van de weinigen die als kind samen met zijn familie op de trein werd gezet en levend terugkeerde naar Rotterdam. Bij het bezoek aan het Kindermonument gaat hij in gesprek met de supporters, waarbij hij vertelt over zowel de geschiedenis van de locatie als

---

zijn persoonlijke ervaringen uit de Tweede Wereldoorlog. Hij gaat daarbij in op hetgeen zich heeft afgespeeld in Rotterdam en de impact die de deportatie van Joodse inwoners op de stad heeft gehad. Hij probeert aan de hand van het Kindermonument een beeld te schetsen van de omvangrijke deportaties waar-aan zelfs de allerjongste Joodse inwoners niet ontkwamen en te benadrukken waarom het belangrijk is dat het monument in Rotterdam een plaats heeft gekregen. Hij gaat tevens in op zijn eigen liefde voor Feyenoord. Als trouwe fan heeft hij de club decennia geleden de rug toegekeerd vanwege de antisemitische leuzen, die hem op een pijnlijke wijze confronteren met zijn eigen verleden. Ondanks zijn liefde voor Feyenoord wil hij niet meer naar het stadion.

Het doel van de module is tweeledig. Het is de bedoeling dat de supporters inzicht wordt gegeven in de geschiedenis van Rotterdam en de gevolgen die de Tweede Wereldoorlog heeft gehad op de stad. Door de massale deportatie van Rotterdamse Joden te belichten, krijgen de Feyenoordfans te zien dat ook hun eigen stad een grote Joodse gemeenschap had die groten-deels is omgekomen. Met name het Kindermonument heeft hierbij een bij-zondere betekenis in de zin dat de beeltenis van alle namen empathie tracht op te roepen. Ten tweede wordt het de supporters duidelijk gemaakt dat de antisemitische uitingen, waarmee zij en/of medesupporters zich soms inlaten, er ook voor zorgen dat eigen fans de club de rug toekeren.

2.3 Ontmoeting Feyenoordfans

Het contact met (Joodse) Rotterdammers en Feyenoordsupporters neemt een centrale rol in binnen de activiteiten van het fancoachprogramma. Zo maken de supporters kennis met meer Feyenoorders waaronder een dame die al ruim tach-tig jaar een trouwe fan is van de club. De vrouw weet alles van de club, ziet nog steeds elke wedstrijd maar durft al tientallen jaren niet meer naar het stadion vanwege de antisemitische spreekkoren die soms te horen zijn. Zij verloor in de Tweede Wereldoorlog haar vader, die gevangen werd genomen en uiteindelijk vermoord werd omdat hij een Jood was. De hiervoor genoemde leuzen, waarin

---

regelmatig wordt verwezen naar de Holocaust, confronteren haar met het verleden en het persoonlijke leed dat zij nog altijd tot op de dag van vandaag ervaart. De vrouw komt haar verhaal delen op een locatie die voor zowel haar als de supporters bijzonder is. De Kuip, het stadion van Feyenoord, mag niet worden bezocht door het merendeel van de supporters vanwege het stadionverbod, terwijl de vrouw zelf jaren geleden de keuze heeft gemaakt om niet meer op de tribune plaats te nemen. Het is voor allen, om verschillende redenen, dus een waardevol weerzien met het stadion. De kennismaking met haar bestaat uit twee delen. Ten eerste deelt zij haar persoonlijke verhaal waarbij voornamelijk ingaat op hetgeen er met haar Joodse vader is gebeurd en wat het verlies met haar heeft gedaan. Ze vertelt de supporters wat de antisemitische uitingen op de tribunes met haar doen en waarom deze teksten de belangrijkste oorzaak zijn van haar besluit om de Kuip niet meer te bezoeken. Deze emotionele kennismaking wordt gevolgd door een luchtig samenzijn op een andere locatie in het stadion. De supporters en de Joodse vrouw brengen samen een bezoek aan het veld, waar de eerstgenoemden vertellen over hun liefde voor Feyenoord en het stadion. De gedeelde liefde voor de club dient als een geschikt gespreksonderwerp waardoor de supporters en de vrouw een gemeenschappelijke identificatiebasis krijgen en elkaar leren kennen als mede-supporter.

Het doel van deze ontmoeting is om de supporters te laten zien dat antisemitische spreekwoorden heftige emoties kunnen oproepen, ook bij personen met een echt Feyenoordhart. Veel Feyenoordfans veronderstellen dat ze alleen Ajacieden beledigen, maar deze ontmoeting maakt duidelijk dat deze aanname niet klopt. De gedachte achter de module is niet alleen dat de supporters inzien dat zij eigen trouwe fans wegjagen uit het stadion. Het gaat er eveneens om dat zij de persoonlijke redenen te horen krijgen waarom deze teksten als kwetsend worden ervaren. Het feit dat de betreffende vrouw een fervent aanhanger is van Feyenoord draagt bij aan het overbrengen van deze boodschap.

2.4 Verhaal Joodse Feyenoorders

De Amsterdamse voetbalclub Ajax is onlosmakelijk verbonden aan het project. De voetbalclub staat immers bekend als een 'Jodenclub'. De vermeende link tussen de Joodse gemeenschap en Ajax kent echter weinig verschil met de relatie die de Joodse gemeenschap heeft met Feyenoord. In een korte lezing over Joodse Feyenoorders wordt hierop ingegaan. Aan de hand van enkele voor-beelden wordt uitgelegd dat er Joodse Nederlanders bij beide clubs betrokken waren – en nog steeds zijn – als supporter, voetballer of werknemer. Met de voorbeelden wordt duidelijk gemaakt dat het toeschrijven van een Joods imago aan de Amsterdamse voetbalclub derhalve misplaatst is, zowel door de Feyenoord- als de Ajaxaanhang.

De lezing wordt verzorgd door een Joodse Feyenoord supporter. Hij gaat naast de korte lezing in op de geuzenaam en wat het gebruik hiervan, zowel in negatieve als positieve zin, met hem doet. Hij legt de nadruk niet alleen op de ne-gatieve spreekwoorden in voetbalstadions die hem als Joodse Nederlander kwetsen. Hij maakt ook duidelijk dat hij, en met hem vele anderen, er aanstoot aannemen dat Ajaxsupporters zich een Joodse geuzenaam toe-eigenen en deze bezingen op de tribunes. Hij geeft aan dat hij begrijpt dat het scanderen vanaf de tribunes het vertoonde gedrag van de Feyenoord supporters uitlokt. Hierbij wordt de supporters echter uitgelegd dat er desondanks een verschil zit in het gebruik van de Joodse geuzenaam door de Feyenoord- en Ajaxaanhang. Er wordt hen gevraagd om het perspectief van Joden aan te nemen, die de negatieve uitingen eerder als kwetsend kunnen ervaren dan de liederen van Amsterdamse supporters.

Het doel van de korte lezing is om de Joodse geuzenaam, die Ajax wordt toegeschreven, in perspectief te plaatsen. Het is enerzijds de bedoeling aan te tonen dat beide clubs een link hebben met de Joodse gemeenschap. De Amsterdamse voetbalclub is niet meer of minder Joods dan Feyenoord. Anderzijds wordt duidelijkheid verschaft over het verschil tussen de negatieve en positieve leuzen, ondanks dat beiden als verwerpelijk of aanstootgevend kunnen worden ervaren.

2.5 Bezoek Museum Rotterdam '40 - '45 NU

Bij het museum Rotterdam '40 - '45 NU worden de supporters geïnformeerd over Rotterdam ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Zo worden zij mee-genomen naar het bombardement dat in 1940 vele Rotterdamse slachtoffers maakte en een groot gedeelte van de oude binnenstad verwoestte. Vrijwel alle supporters weten dat de stad gebombardeerd is, maar verdere kennis over deze gebeurtenis ontbreekt. Via een audiovisuele presentatie krijgen de supporters te zien en te horen wat er gebeurde op de dag van het bombardement en wordt er stilgestaan bij de gevolgen voor de stad en haar inwoners. Met de beelden en geluiden worden de deelnemers meegenomen naar de dag zelf, waarbij het de bedoeling is dat het voelt alsof men zelf midden in het bombardement zit.

Na afloop gaan museumdocenten in gesprek met de groep, niet alleen over wat zij zojuist gezien en gehoord hebben maar eveneens over persoonlijke ervaringen van de supporters. Sommige supporters hebben familieleden die het bombardement hebben meegemaakt en kennen verhalen die zij vroeger hebben meegekregen. Het verhaal van het bombardement raakt aan de stad waar zij wonen of in ieder geval regelmatig te vinden zijn vanwege Feyenoord. De supporters wordt gevraagd na te denken over wat het met hen doet om Rotterdam gebombardeerd te zien worden. Het is de bedoeling dat zij inzien dat de Tweede Wereldoorlog niet alleen gevolgen heeft gehad voor bepaalde bevolkingsgroepen, zoals Joden, maar ook hun eigen stad hard heeft geraakt.

Het doel van het museum is om de oorlog dichtbij de belevingswereld van de supporters te brengen. De meeste jongeren hebben tot op zekere hoogte kennis over de Tweede Wereldoorlog. Desondanks voelen steeds minder mensen zich betrokken bij hetgeen toen gebeurd is. Dit komt doordat het zeventig jaar geleden plaats vond en de verhalen door steeds minder overlevenden kunnen worden naverteld.

3 Evaluatie

3.1 Methode

De Anne Frank Stichting heeft gedurende de pilot het project gemonitord. Dit wil zeggen dat er gekeken is naar hoe het project zich heeft ontwikkeld van een idee op papier naar een draaiend project. De basis voor de evaluatie werd gevormd door de observaties tijdens de educatieve dagprogramma's. Deze projectdagen hebben de meeste informatie gegeven over het gewenste effect van de activiteiten en het beste inzicht gegeven in de krachten en zwaktes van de pilot. Daarnaast kon er gebruik worden gemaakt van enkele andere bronnen, zoals de vergaderingen met de betrokken partijen, losse evaluatie-besprekingen van de pilotdagen en terloopse gesprekken met de werknemers van RADAR en Feyenoord en de Feyenoordsupporters.

De eerdergenoemde databronnen hebben tezamen een gedegen beeld van de pilot opgeleverd. Dit heeft de Anne Frank Stichting in staat gesteld om te bekijken of de aannames (zie 1.7) hout sneden of niet. In dit hoofdstuk staan deze bondig beschreven. Hierbij dient gezegd te worden dat er sprake kan zijn van enige overlap. De verschillende positieve of negatieve aspecten die opvielen waren, mede door de vele factoren die een rol kunnen spelen, soms moeilijk te kaderen. Genoemde krachten en uitdagingen hebben daarnaast zeer uiteenlopende grondslagen: sommige betroffen specifieke onderdelen van het dagprogramma, terwijl andere te maken hadden met randvoorwaarden.

Daarnaast werden de Feyenoordsupporters voorafgaande aan het fancoach-programma gevraagd een vragenlijst in te vullen. Tijdens de terugkomdag heeft dezelfde groep een tweede vragenlijst ingevuld. Beide vragenlijsten waren anoniem en de antwoorden waren slechts toegankelijk voor de onderzoekers van de Anne Frank Stichting. De deelnemende supporters werd echter wel gevraagd hun geboortedatum in te vullen, waarbij benadrukt werd dat deze door de Anne Frank Stichting niet te koppelen was aan individuen. Door dat de supporters de eigen geboortedatum hebben opgegeven werd het mogelijk om de eerste en tweede vragenlijst aan elkaar te koppelen.

3.2 Krachten

3.2.1 Kennismaking Joodse Feyenoordfans

De eerste aanname betrof de verwachting dat ontmoetingen met Joodse Feyenoordfans cruciaal zou zijn om bewustwording onder de doelgroep te creëren. Voorafgaande aan het project werd ingezet op kennismaking van supporters met Joden die samen twee gemeenschappelijke kenmerken hebben, namelijk de passie voor Feyenoord en soms ook Rotterdam. De activiteiten waar deze Joodse Feyenoordfans bij betrokken werden, genereerden een noemenswaardige impact bij de deelnemende supporters.

De gedeelde interesse in de club werkte als een uitstekend bindmiddel tussen de deelnemende supporters en de Joodse Feyenoorders. De gedeelde liefde voor de club schepte enerzijds een band, wat een constructieve dialoog toeliet. De supporters waren tijdens het dagprogramma geneigd om te luisteren naar personen die vol enthousiasme konden praten over de eigen band met en liefde voor Feyenoord. Oftewel, de Rotterdamse club vormde een belangrijk en krachtig identificatiemiddel. Niet alleen de gedeelde liefde voor Feyenoord droeg bij aan deze band. Een gemeenschappelijke rivaal of vijand leek ook de onderlinge binding te versterken. Zo vormde een gezonde dosis afkeer van Ajax eveneens een bindmiddel waarbij gerelateerde grappen en opmerkingen over de Amsterdamse club in goede aarde vielen bij de deelnemende supporters. Door in te zetten op deze gedeelde gevoelens werd een sfeer gecreëerd die het mogelijk maakte om samen met de supporters eveneens gevoelige onderwerpen, zoals de persoonlijke verhalen van de Joodse Feyenoorders, serieus te bespreken.

De supporters waren gevoelig voor de argumenten die naar voren werden gebracht door personen met wie zij zich tot op zekere hoogte konden identificeren. De supporters gaven ook aan dat zij het als uiterst onwenselijk beschouwden dat trouwe Feyenoordfans zich niet welkom voelden bij de club en zelfs het stadion niet in durfden. Zij zeiden er nooit bij stil te hebben

gestaan dat zij eigen supporters kwetsten en wegjoegen. Supporter B: *“Dit zet je echt aan tot denken en het doen besluiten om het niet meer te doen”*.

Anderzijds was ook het ongemak zichtbaar groter onder de deelnemende supporters wanneer zij het gesprek aangingen met Feyenoorders, zoals zichzelf, met een Joodse achtergrond. Dat gevoel van ongemak is waarschijnlijk bepalender voor de gedragsaanpassing dan de sanctie of de straf. De supporters werden direct geconfronteerd met personen die hen vertelden waarom de antisemitische uitingen pijn deden en nog altijd doen. De supporters realiseerden zich dat zij leuzen scandeerden waarmee zij in de letterlijke zin van het woord deze mensen aanspraken en beledigden. Het veelgehoorde argument dat de uitingen in de meeste gevallen gericht waren aan Ajacieden en Amsterdammers – iets dat ook tijdens de dialogen elke keer werd benadrukt – verloor aan geloofwaardigheid. De supporters voelden aan dat dit veelgebruikte argument niet toereikend was wanneer iemand hen confronteerde met de persoonlijke emoties die het los kan maken. Enkele supporters gaven ook zelf aan dat zij – na het volgen van het fancoachprogramma – van mening waren dat de rivaliteit met Ajax niet mag dienen als excuus wanneer vele Feyenoorders zich gekwetst voelen. Supporter D: *“Stom dat zij (Ajaxsupporters) zich zo noemen, het slaat nergens op, maar toch. Wij mogen dan niet dingen gaan roepen waarmee je andere mensen raakt”*

De supporters gaven zelf ook aan dat deze confrontatie een beter begrip tot stand doet komen. Zelfs de supporters van wie bekend is dat zij altijd hebben meegedaan aan de spreekkoren beaamden dat de verhalen van de Joodse Feyenoorders andere invalshoeken boden. Supporter C: *“Je weet het ergens wel, maar je staat er gewoon nooit bij stil”*. Ze wisten dat Joden zich aangesproken voelden door de antisemitische leuzen, maar het bleek dat zij voorheen niet geheel begrepen waarom de uitingen als kwetsend werden ervaren. Ze gaven aan dat de kwetsende lading binnen de Feyenoordaanhang zelden werd erkend. Men ging er vanuit dat iedereen, inclusief de Joodse gemeenschap, begreep dat de leuzen gericht waren tegen Ajax en haar achterban. De heersende gedachte was dat dit de kwetsende lading verminderde of wegnam. Doordat de Joodse Feyenoorders uitleg gaven over waarom deze uitingen desondanks

kwetsend en beledigend over konden komen – bijvoorbeeld omdat iemand familieleden had die waren omgekomen in de gaskamers – zagen de supporters een kant van het verhaal die hen nooit op deze manier getoond was. Supporter B: *“Je gaat helemaal in hun emotie zitten”*.

Oftewel, de eerste aanname leek grotendeels te kloppen. Er werd vanuit de supporters duidelijk aangegeven dat het vertoonde gedrag niet is goed te praten door slechts te claimen dat Ajaxfans worden aangesproken. Daaren-tegen vonden zij het – ook na verdere toelichting – moeilijk om te begrijpen waarom de leuzen over Joden, geuit door Feyenoordfans, niet toelaatbaar zijn en de leuzen over Joden van Ajaxsupporters wel. Naar hun mening zouden beiden moeten worden bestraft.

3.2.2 Lokale activiteiten

De tweede aanname betrof de verwachting dat lokale activiteiten, waarbij een link werd gelegd tussen de Jodenvervolgung, Rotterdam en Feyenoord, zouden aanslaan. Na de pilot kon geconstateerd worden dat de keuze voor lokale activiteiten een positieve uitwerking heeft gehad op de betrokkenheid van de supporters. De bekendheid met de omgeving leek te zorgen dat supporters zich tijdens de activiteiten als het ware ‘thuis’ voelden. De rondgang langs Rotterdamse locaties en de kennismaking met Joodse Feyenoordfans maakten niet alleen dat de supporters zich op het gemak voelden maar eveneens dat zij zichtbaar geïnteresseerd waren. Feyenoord en Rotterdam vormden, zoals verwacht, intrigerende onderwerpen waar zij graag over in gesprek gingen. Het lokale karakter zorgde derhalve voor een voedingsbodemp voor een constructieve dialoog tussen de supporters en de partijen die meewerkten aan het dagprogramma.

Door binnen het programma de nadruk op Rotterdam en Feyenoord te leggen kwam bovendien de Tweede Wereldoorlog dichtbij de leefwereld van de supporters; het raakte allereerst aan de stad waar de supporters wonen of regelmatig komen. Een bezoek aan het Kindermonument – waar de supporters

---

verteld werd dat vanaf deze locatie bijna zevenhonderd Rotterdamse kinderen gedeporteerd zijn – gaf de supporters een beeld van wat er in Rotterdam ten tijde van de Tweede Wereldoorlog heeft plaatsgevonden. De supporters zagen daarnaast met eigen ogen dat ook Rotterdammers en Feyenoordfans, mensen met wie zij zich eenvoudig konden identificeren, geconfronteerd zijn of worden met de Jodenvervolging. Het bracht een gebeurtenis die door jonge supporters als abstract werd ervaren en ver in het verleden lag opeens dichtbij. De gelegde link tussen de impact van de Tweede Wereldoorlog in Rotterdam en de Joden-vervolging in zowel het heden als verleden vormde een triggerpoint.

Tijdens de pilot werden, zoals gezegd, alleen activiteiten met een aanwijs-bare link met Rotterdam en Feyenoord ondernomen. Afgaande op de supporters en hetgeen te constateren viel tijdens de pilotdagen is dit een keuze geweest die een positief resultaat tot gevolg heeft gehad. De lokale wortels van het project bracht een vervlechting van de verschillende verhalen tot stand met een merkbaar effect als resultaat. Door het project op deze manier in te steken lukte het om de supporters eenvoudig te bereiken en te betrekken bij de educatieve tour.

3.2.3 Wederkeringe communicatie

De derde aanname was gebaseerd op de verwachting dat het meest effect gegenereerd zou worden als het verhaal van de supporters centraal werd gesteld. Ze moesten de kans en tijd krijgen om, zonder verwijten, mee te praten en hun mening te laten horen. De pilotdagen hebben laten zien dat deze werk-wijze een positieve invloed heeft uitgeoefend op de betrokkenheid van de supporters bij de activiteiten. De betrokkenheid lag hoog tijdens activiteiten waar er veel ruimte werd gelaten voor de supporters om zelf aan het woord te zijn, vragen te stellen en mee te discussiëren. Een goed voorbeeld hiervan was het bezoek aan het Verhalenhuis, waar de persoonlijke verhalen van de supporters over Feyenoord centraal werden gesteld. Door binnen het ronde-tafelgesprek bij het Verhalenhuis veel ruimte te creëren voor de verhalen van

de supporters kregen zij het besef dat zij gehoord werden en zij hun kant van het verhaal konden vertellen. Het was merkbaar dat de supporters het gevoel werd gegeven dat zij serieus werden genomen en dat zij binnen een dialoog konden vertellen over het wangedrag van henzelf of van medesupporters zonder daarbij op een belerende toon aangesproken te worden.

De betrokkenheid lag lager tijdens activiteiten waar de supporters minder kansen werd geboden om deel te nemen, bijvoorbeeld als een activiteit gro-tendeels bestond uit een monoloog. Er werd dan al snel een passievere houding aangenomen. Supporters leken geneigd om in dit geval achterover te leunen en slechts te luisteren. Zij werden hierdoor niet gestimuleerd om op te letten of na te denken over hun eigen rol. De kans dat zij zich na afloop van het dagprogramma bewuster zijn van de betekenis en impact van de antisemitische spreekwoorden nam hierdoor af.

De gekozen benadering van actieve deelname stimuleerde de supporters om te luisteren naar de andere kant van het verhaal, bijvoorbeeld een Joodse Feyenoorder die aangaf dat bepaalde spreekwoorden beledigend of kwetsend overkomen. Doordat er gedurende het dagprogramma voldoende aandacht werd besteed aan het verhaal van de supporters waren zij tot op zekere hoogte vatbaar voor meningen die hen een keerzijde van anti-Joodse leuzen lieten zien. Tijdens de gesprekken met de Joodse Feyenoorders werd duidelijk dat het merendeel van de supporters begrip kon opbrengen voor hun afkeer ten opzichte van de spreekwoorden. Ze konden eveneens de keuze begrijpen van deze Joodse supporters om niet meer naar het stadion te gaan. Supporter A: *“Het mag geen excuus zijn dat we het niet zo bedoelen. Niet als u daardoor niet meer naar het stadion wilt”*.

3.2.4 Rol fancoach

De vierde aanname betrof het idee dat de fancoach de spil was binnen het project. De fancoach vormt als het ware de brug tussen de achterban en de BVO, waarbij hij goede relaties probeert te onderhouden met de supporters.

Vanuit deze positie kon hij ‘zijn’ jongens proberen te beïnvloeden tijdens de dagprogramma’s. Op meerdere vlakken bleek zijn rol cruciaal te zijn.

Tijdens de pilot is gebleken dat het samenstellen van de deelnemersgroep lastig kon zijn. Een belangrijke oorzaak hiervan was de voorwaarde dat er vol-doende supporters beschikbaar waren die een stadionverbod opgelegd hebben gekregen en bereid waren deel te nemen. Voor de fancoach betekende het op sommige momenten dat hij veel moeite moest doen om een volledige groep bijeen te brengen. Bij de doelgroep was de hoeveelheid potentiële deelnemers een onzeker element. Deze werd mede bepaald door externe factoren zoals de prestaties van de club en het aantal risicowedstrijden. Het is niet met zekerheid vast te stellen of de samenhang tussen prestaties en de hoeveelheid risicowed-strijden enerzijds en het aantal stadionverboden anderzijds altijd opgaat. Het is echter aannemelijk dat er meer ongeregelde plaatsen vinden als de verwachtingen van supporters niet worden waargemaakt of er veel risicowedstrijden op het programma staan. Gedurende de pilot waren de prestaties van Feyenoord behoorlijk goed.

Een ander vlak betrof de rolverdeling tussen de fancoach van Feyenoord en RADAR. De kracht van de fancoach lag in de sociale interactie tussen hem en ‘zijn’ jongens. Door hem te ontzien van uitvoerende taken, en deze bij RADAR te leggen, kreeg hij hiertoe de mogelijkheid. Door zijn connectie met de fans en rol binnen Feyenoord was hij anders al snel de groepsleider geworden die de supporters deze dag mee op sleeptouw nam. Het was echter een voordeel als de fancoach zelf deelnam aan het programma alsof hij zelf één van de supporters was. Hierdoor kon hij zich op gelijke hoogte stellen met de deelnemende fans. Op deze manier kon de fancoach zijn volledige aandacht geven aan zowel de individuele supporters als het groepsproces tijdens de verschillende activiteiten.

De fancoach werd zo bijvoorbeeld in staat gesteld om supporters die op de achtergrond bleven erbij te betrekken. Bij elke deelnemende groep waren sommigen geneigd om actief deel te nemen en de eigen mening te laten horen tijdens de dialogen terwijl anderen zich liever passief opstelden. De fancoach had als deelnemer de mogelijkheid om gedurende de verschillende modules

erop toe te zien dat alle supporters actief deelnamen, bijvoorbeeld door de pas-sievere fans te vragen naar hun mening of kennis. De betreffende supporters leken zich minder ongemakkelijk te voelen wanneer de fancoach plotseling deze vragen stelde dan wanneer een ander dezelfde actie ondernam. Het kwam minder vijandig over. Tussen de activiteiten door heeft de fancoach tevens de tijd gehad om op informele wijze de dialoog voort te zetten met de supporters zonder dat hij daarbij rekening hoefde te houden met andere verantwoordelijkheden die op zijn schouders rustten.

De dialoog met de fancoach bleek van groot belang. Hij was in staat op een vertrouwde manier het gesprek aan te gaan met de supporters en te beargumenteren waarom de antisemitische uitingen een onwenselijk verschijnsel vormen in het stadion. Het was tijdens de dialogen merkbaar dat de fancoach de supporters kende en wist wat er speelde binnen de supporterssschare. Deze kennis was erg nuttig tijdens de dialogen, bijvoorbeeld doordat dit hem in staat stelde om bepaalde supporters te vragen naar de gedragingen van hem of haar of van supporters uit het vak waar de betreffende supporter toe behoorden. Het gegeven dat de fancoach deze kennis bezit maakte eveneens dat de supporters geneigd waren om naar hem te luisteren, juist vanwege zijn positie als Feyenoordaanhanger. Het was duidelijk dat de supporters hem erkenden, respecteerden en ook als één van hen beschouwden.

Dit was echter niet vanzelfsprekend. De fancoach had een gecompliceerde rol in de zin dat hij enerzijds werkzaam was voor Feyenoord maar anderzijds zelf ook bekend stond als een trouwe aanhanger. Hij bevond zich als het ware tussen de club en de aanhang in, een positie die hem soms in lastige situaties kon brengen. Een fancoach die geen erkenning of respect geniet van 'zijn' supporters, kan hen ook minder beïnvloeden.

De pilot heeft aangetoond dat het van groot belang was dat de fancoach zich inzet om de erkenning en het respect van de supporters te winnen of te behouden. Als er sprake zou zijn van een vijandige verhouding tussen de fancoach en de deelnemende supporters had dit een negatieve invloed kunnen hebben op hoe de supporters het dagprogramma hadden beleefd en ervaren. Dit had tot gevolg kunnen hebben dat zij minder open staan voor hetgeen

—

---

tijdens de activiteiten werd verteld en besproken. De aanname dat de fancoach een cruciale rol zou vervullen werd derhalve bevestigd.

3.3 Uitdagingen

3.3.1 Groepsgrootte

De vijfde aanname betrof de groepsgrootte. De verwachting was dat een groep van tussen de vijf en tien supporters het best zou werken. Deze keuze was enerzijds terecht, aangezien deze groepsgrootte veel ruimte voor een constructieve dialoog toeliet. De supporters kregen voldoende mogelijkheden om het gesprek aan te gaan met de betrokken partijen en andersom. De groepsgrootte zette aan tot actieve deelname.

Desondanks bleek deze aanname een behoorlijke uitdaging te vormen. Elk educatief dagprogramma werd gevolgd door een kleine groep fans. Per programma lag het bereik derhalve niet hoog, terwijl er de nodige moeite gepaard ging om dergelijke programma's succesvol te laten verlopen. Dit had uiteraard ook te maken met de voorbereidingswerkzaamheden om het project van start te laten gaan. Daarnaast lag de frequentie van het project vrij laag; er konden maar een beperkt aantal dagprogramma's worden geïnitieerd tijdens het pilotjaar.

Met het oog op de toekomst kan gesteld worden dat het aantal programma's per jaar situatieafhankelijk is. Meerdere factoren, zoals de tijdsinvestering van verschillende partijen, het beschikbare budget en mogelijkheden om supporters deel te laten nemen, waren bepalend voor de hoeveelheid programma's die konden worden georganiseerd. Het aantal supporters dat jaarlijks mee zou kunnen doen is derhalve niet precies vast te stellen. Afgaande op de pilot kan verwacht worden dat elk jaar ongeveer vijftig supporters kunnen participeren, als het project eenmaal draait is en deze groepsgrootte wordt aangehouden.

3.3.2 Peer-functie

De laatstgenoemde aanname betrof de peer-functie van het project, waarbij werd ingezet om de deelnemende supporters aan te sporen om de boodschap en de lessen van het programma op andere fans over te brengen. Op deze manier kon het project niet alleen supporters bereiken die het programma doorlopen hadden.

Gedurende het traject werd door Feyenoord, RADAR en de Anne Frank Stichting al geconstateerd dat deze verwachting slechts ten dele opging. Het ontbrak allereerst aan een duidelijke strategie om de peer-functie van de grond te krijgen en om de deelnemende supporters te betrekken bij het uitdragen van de boodschap van het project. Dit heeft met name te maken gehad met de sociale context van de doelgroep die het lastig maakte om deze functie volledig te benutten. De voetbalcultuur op de tribunes was een belangrijk obstakel als het gaat om de vraag in hoeverre de deelnemende supporters konden worden gebruikt als zogenaemde *peer educators*. De boodschap overbrengen op andere is binnen deze specifieke sociale setting, met haar eigen normen en waarden, niet iets dat men snel geneigd is te doen. Men gaf aan dat er toch bepaalde persoonlijke risico's zitten aan het openlijk verzetten tegen spreekkoren. Supporter B: *“Je spreekt niet zomaar een groep aan in je eentje”*.

De supporters geven zelf ook aan dat deze functie slechts ten dele kon worden benut. Zij zagen de mogelijkheid om hun zogenaemde “beste maatjes” bewust te maken van de kwetsende lading van de antisemitische spreekkoren. De betreffende personen waren te beïnvloeden, met name omdat zij vanwege de onderlinge relatie geneigd waren om te luisteren. Het bereik hield naar de mening van de deelnemende supporters daar echter grotendeels op. Supporter

E: *“Ik kan mijn vrienden wel aanspreken als ze beginnen met zingen, en dat ga ik ook wel doen, maar dat gaat niet lukken met de rest hoor”*. De supporters gaven aan dat het grote moeilijkheden met zich meebracht om de peer-functie in te zetten om ook andere fans, die zij in mindere mate kenden, te bereiken. Door het ontbreken van een hechte band en de heersende opvattingen

over de antisemitische spreekkoren had in hun ogen de uitleg weinig effect teweeggebracht. Kortom, afgaande op de supporters was de indirecte invloed van het programma op de aanhang aanwezig, maar in beperkte mate. Er viel op dit moment niet te bepalen hoe groot het bereik precies was.

Op basis van de pilot is echter de verwachting dat het de nodige jaren kost om een aanzienlijk deel van de Feyenoordaanhang op een directe of indirecte wijze te bereiken. Het fancoachproject in deze vorm zou derhalve een behoorlijk aantal jaren moeten draaien om de gewenste bewustwording over de antisemitische spreekkoren onder een noemenswaardig aantal supporters te creëren. Een andere optie is om te proberen de peer-functie gestalte te geven door betrokken supporters te werven voor het project zelf of andere discriminatie-gerelateerde projecten van Feyenoord. Door hen te betrekken bij het maatschappelijk werk van de club wordt de boodschap belangrijker. Zo worden zij tevens gestimuleerd om het meer uit te dragen, in de naam van Feyenoord. Overige opties betreft het intensiveren van het programma en het trachten te bereiken van andere doelgroepen, bijvoorbeeld door de supporters op termijn in te zetten op scholen om voorlichting te geven.

3.3.3 Wederkerige communicatie

Naast de twee bovengenoemde uitdagingen vielen nog twee uitdagingen te constateren. Hierbij was voorafgaande aan het project geen aanname geformuleerd, mede omdat het organisatorische uitdagingen betrof waarop aan het begin geen zicht was. De derde uitdaging van het fancoachproject betrof

de tijdsinvestering die gemoeid is met het project. Er werd een aanzienlijke tijdsinvestering gevraagd van verschillende partijen op verschillende momenten. Deze categorie viel grofweg onder te verdelen in twee delen: de opzetfase (1) en uitvoeringsfase (2).

Ten eerste was de totstandkoming van het project een tijdsintensief proces. Het heeft vier à vijf maanden geduurd om de invulling van het programma te bedenken en het fancoachproject van Feyenoord op te zetten. Het creëren van

—

---

een educatief programma rondom voetbalsupporters betrof überhaupt een nieuw concept. Er zijn weinig voorbeelden van beproefde en werkende projecten die als basis konden dienen voor het project bij Feyenoord. Het project van Borussia Dortmund heeft tot op zekere hoogte gediend als leidraad. Het kon echter – gezien het niet-lokale karakter van hun activiteiten en de andere doelgroep – slechts ten dele worden gebruikt. Het kader van het project kon in principe door elke BVO gebruikt worden, maar de precieze invulling van het educatieve programma niet. Bovendien verschilden de problemen en supporters per BVO, zowel in Nederland als in het buitenland. Het één-op-één kopiëren van een programma naar een andere BVO en stad behoorde, vanwege deze lokale wortels, niet tot de mogelijkheden.

Dit betekende dat het nodige voorbereidingswerk moest worden verricht voor een dergelijk project van start kon. Dit hield in dat er een analyse moest worden gemaakt van de club, de stad en de lokale partners. Er diende nauwkeurig te worden gekeken naar welke personen betrokken konden worden bij het project, wat voor soort activiteiten konden worden ondernomen in en rondom de stad en welke lokale partijen hun medewerking wilden verlenen.

Ten tweede bleek dat het project vrij tijdsintensief was toen het in de uitvoeringsfase zat. De werkwijze van het project – waarbij inwisselbare modules worden gebruikt – bood niet alleen voordelen. Het betekende dat het opzetten van een dagprogramma tijd kostte voor de partijen die de verantwoordelijkheid droegen. Zo werd niet gewerkt met een standaard programma waarbij alle noodzakelijke afspraken vaststaan en geregeld zijn. Bovendien was er sprake van ‘trial and error’, om te bekijken welke activiteiten geschikt waren. Het opzetten van een nieuw dagprogramma vroeg telkens de nodige voorbereiding en inzet.

Daarnaast viel er te constateren dat de nodige tijdsinvestering werd gevraagd van de lokale mensen en partijen die meewerkten om het dagprogramma te kunnen draaien. Gedurende het pilotjaar is dit op vrijwillige basis gebeurd, waarbij iedereen zijn medewerking heeft verleend uit eigen interesse en betrokkenheid bij de thematiek. Deze medewerking betrof meer dan alleen de aanwezigheid op de pilotdagen. Ook het werken aan de invulling van de acti-

viteiten en het optimaliseren hiervan, middels tussentijdse evaluaties met het projectteam, vroeg de nodige tijdsinvestering van de lokale mensen en partijen.

Een laatste organisatorische uitdaging bij het fancoachproject betrof de afhankelijkheid van andere personen en partijen. Het educatieve programma werd georganiseerd met de medewerking van een noemenswaardig aantal betrokkenen die allen op een eigen manier een bijdrage hebben geleverd. Het was uiteraard positief dat een dergelijk aantal mensen en organisaties bereid waren – en zijn – zich in te zetten, maar het kende ook een keerzijde.

Het betekende eveneens dat er sprake is van afhankelijkheid van bepaalde personen of partijen. Zonder de betrokkenheid van deze groep kon het project niet draaien. Deze situatie was onvermijdelijk; men heeft immers bepaalde mensen nodig, zoals Joodse Feyenoorders, die niet binnen het projectteam zitten. Op de korte termijn betekende dit een mate aan onzekerheid of dagprogramma's doorgang konden vinden.

Op de lange termijn viel gelijk een ander afhankelijkheidsprobleem te duiden. Uit de evaluatie kwam naar voren dat het contact met Joodse Feyenoorders met een persoonlijk verhaal een krachtig middel was om meer bewustwording over de antisemitische uitingen te creëren onder de supporters. Het persoonlijke verhaal, het zichtbare leed van de Jodenvervolging en de gedeelde liefde voor de club zijn belangrijke voorwaarden om dit te bewerkstelligen.

De verwachting is dat dit een grote uitdaging zal worden voor de toekomst. De hoge leeftijd van de meeste Joodse Feyenoorders gaat immers een struikelblok vormen. Er zijn steeds minder Joodse Feyenoorders die een persoonlijk verhaal hebben met betrekking tot de Jodenvervolging. Dit maakt het onzeker hoe lang de betreffende personen nog in staat zijn om actief bij te dragen aan het programma. Het project is dus deels afhankelijk van een steeds kleiner wordende groep. De activiteiten die rondom de Joodse Feyenoorders gebouwd zijn kunnen niet op dezelfde manier door anderen ingevuld worden. Het is de vraag in hoeverre hetzelfde effect bewerkstelligd wordt bij de supporters als de persoonlijke verhalen of ervaringen ontbreken.

3.3.4 Effectmeting

Naast de procesevaluatie waren er enkele resultaten van de vragenlijsten die opvielen. Deze uitkomsten gaven een beeld dat de bevindingen uit de proces-evaluatie ondersteunde dan wel tegensprak. Dit heeft met name te maken met de beperkte hoeveelheid deelnemers in het eerste pilotjaar.

Er waren enkele interessante resultaten. De supporters gaven aan dat de kans kleiner was geworden dat zij meedoen aan de genoemde spreekkoren, al helemaal als Ajax niet de tegenstander is. Het opvallendste gegeven was dat vrij-wel iedereen dacht dat zij niet (meer) zullen deelnemen aan de antisemitische leuzen als Feyenoord tegen een willekeurige andere tegenstander zou spelen. De supporters gaven in hetzelfde licht aan dat zij het erger zijn gaan vinden als medesupporters de betreffende uitingen inzetten tegen een andere opponent dan Ajax. Dit beeld werd bevestigd door de procesevaluatie. Hieruit kwam naar voren dat de weerstand tegen de antisemitische spreekkoren, als deze niet direct gericht zijn tot Ajaxsupporters, toenam nadat het programma is gevolgd.

Een ander resultaat kon ook als een bevestiging worden gezien van de procesevaluatie. Er was meer begrip voor mensen die de genoemde uitingen als antisemitisch ervaren, los van de vraag of deze leuzen zo bedoeld waren. De vragenlijsten lieten zien dat de supporters beter dan voorheen begrijpen waarom dit als zodanig kan worden opgevat. Ook tijdens de gesprekken en de terugkom-dag werd duidelijk dat de deelnemende fans zich meer bewust zijn van wie zij hebben gekwetst met de antisemitische teksten. De persoonlijke verhalen waren, volgens de supporters zelf, de belangrijkste oorzaak van dit toenemende begrip. Daarnaast kwam uit de vragenlijsten naar voren dat de deelnemers meer zijn gaan inzien dat de voetbalsetting geen andere normen en waarden kent dan elk ander sociaal domein. Uit de vragenlijst bleek dat het minder belangrijk werd gevonden of de antisemitische uitingen rondom voetbalwedstrijden worden gemaakt of op een andere plaats. Dit gaf aan dat zij de voetbalcontext minder zijn gaan zien als een 'excuus' of vrijplaats voor de betreffende spreekkoren. Dit resultaat kwam niet direct terug uit de procesevaluatie. Tijdens de dagprogram-

ma's werd juist duidelijk dat de voetbalcontext vaak als verklaring werd aange-dragen (zie ook Panteia & Anne Frank Stichting, 2013). Namelijk dat het voetbal een apart sociaal domein vormde waar bepaalde uitingen andere betekenissen hebben.

De vragenlijst toonde tot slot aan dat Feyenoordsupporters geen begrip hebben voor het feit dat Ajax-fans zich 'Superjoden' mogen noemen. Het volgen van het programma, waarbij stil werd gestaan bij het verschil tussen de leuzen van beide supportersgroepen, heeft hier geen verandering in aangebracht. De deelnemers gaven aan dat zij niet snappen waarom de geuzennaam van Ajax al decennia lang wordt getolereerd. Het is dus nog steeds niet duidelijk (genoeg) waarom bepaalde leuzen wel zijn toegestaan en niet als antisemitisch worden bestempeld. Een noemenswaardig probleem kon hierbij worden geconstateerd, namelijk dat de afname van de antisemitische spreekkoren het makkelijkst wordt bewerkstelligd door begrip te creëren voor dit onderscheid. Als dit be-grip afwezig blijft, zullen Feyenoordsupporters zich waarschijnlijk minder snel geneigd zijn zelf te stoppen met de betreffende spreekkoren.

4. Conclusie

Er kan gesteld worden dat het Feyenoordmotto ‘Geen woorden, maar daden’ van toepassing is op het fancoachproject. Feyenoord heeft als BVO de wens uitgesproken om zich te presenteren als open en tolerante club waar iedereen zich welkom moet voelen. Het opzetten van het fancoachproject in samenwerking met de Anne Frank Stichting en RADAR is daartoe een nuttige stap gebleken. On-danks dat een vrijwel geheel nieuw concept moest worden bedacht is het gelukt om in een jaar tijd een educatief programma op te zetten, waarbij een link wordt gelegd tussen Feyenoord, Rotterdam en de Joodse geschiedenis van de stad.

Het pilotjaar van het fancoachproject heeft de nodige successen gekend. De evaluatie heeft aangetoond dat de bewustwording over de kwetsende aard van de antisemitische uitingen onder Feyenoordsupporters door deelname toeneemt. Met name de kennismaking met Joodse Feyenoorders met een persoonlijk verhaal heeft veel impact en effect. De supporters krijgen hierdoor een beter begrip van de pijn die sommigen voelen bij het horen van de betreffende spreekwoorden, al helemaal omdat beiden liefde voor dezelfde club voelen. Deze gedeelde liefde voor Feyenoord, het logo op de borst en het stadion verbindt.

Daarnaast is de link die gelegd wordt tussen Rotterdam en de Jodenvervolgging een krachtig middel gebleken. De supporters begrijpen door de deelname aan het programma beter wat er ruim zeventig jaar geleden precies gebeurd is in Rotterdam. Het maakt duidelijk dat de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog niet alleen voor Rotterdamse Joden merkbaar waren, maar ook voor de stad waar zij om geven. De gevolgen voelen hierdoor minder ver weg.

Tevens is de rol van de fancoach cruciaal gebleken. Dit begint bij de BVO; binnen de voetbalclub moet het belang erkend worden van bestaande supportersproblemen die Feyenoord en de clubbelangen schaden. De fancoach van Feyenoord heeft een zeer ingewikkelde rol doordat hij een spil vormt tussen de BVO en de supportersschare. Het respect en aanzien dat de fancoach geniet is een belangrijke factor om een project als dit te laten slagen. Doordat hij deze erkenning heeft is hij in staat om de fans voor zich te winnen en op een juiste toon in gesprek te gaan met de fans. Als de fancoach dit respect en aanzien van ‘zijn’ supporters niet geniet zal hij de supporters ook in mindere mate kunnen beïnvloeden, betrekken of behoeden voor (terugkerend) wangedrag.

—

Er dienen ook enkele uitdagingen te worden benoemd. Het opzetten van het programma is behoorlijk tijdsintensief. Er zijn de nodige uren gestoken in het bedenken en regelen van een educatief programma waarmee de juiste boodschap wordt overgebracht. Daarnaast is het programma afhankelijk van veel verschillende partijen, waarvan sommigen niet altijd beschikbaar zijn. Dit maakt dat het lastig is om de dagprogramma's in een hoge frequentie uit te voeren. Bovendien is het huidige dagprogramma grotendeels gebouwd op contact met Joodse Feyenoorders die al op leeftijd zijn. Het is de vraag hoelang zij in staat zijn om hun bijdrage te leveren. Tot slot is het bereik beperkt. Het dag-programma is gemaakt voor een kleine groep supporters waardoor het enkele jaren duurt voor er noemenswaardige aantallen zijn bereikt. Dit komt mede doordat de peer-functie, waarop tijdens de pilot werd ingezet, nog niet geheel uit de verf is gekomen. Oftewel, het is een project van de lange adem.

De antisemitische uitingen die soms hoorbaar zijn verdwijnen niet op korte termijn, ook niet door middel van dit project. Het betreft een eerste stap op weg naar dit einddoel. Feyenoord heeft als voetbalclub besloten verantwoordelijkheid te nemen voor de strijd tegen kwetsende spreekwoorden in het eigen voetbalstadion, onder andere door de fancoach in staat te stellen dit soort projecten te ondernemen. In plaats van de betreffende uitingen van de eigen fans slechts te veroordelen, werkt Feyenoord met het fancoachproject concreet aan het doel om een open en tolerante club te zijn. Oftewel, geen woorden maar daden.

—

---

5 Betrokken partijen

Uitvoerders

ANNE FRANK STICHTING

Joram Verhoeven

Willem Wagenaar

FEYENOORD

RADAR

Cyriel Triesscheijn

Edjo Frank

Jochen Dekker

Sidris van Sauers

Partners

MUSEUM ROTTERDAM '40- '45 NU

HET VERHALENHUIS BELVÉDÈRE

Joop Reijngoud

Linda Malherbe

Overig

Micha Gelber

Miep & Henk Wessel

Het fancoach project

*een educatief clubprogramma
voor voetbalsupporters*

